

ר' עובדיה מברטנורא
ולא מהרהר בלבו, אלא בקול
נמוך. ורוח הקודש לובשת את
הכהן ומביט בחושן. ורואה
אותיות בולטות בחושן כנגד
פניו עשה כך או לא תעשה כך.
לפי שהיו כתובים על אבני
החושן שמות של י"ב שבטים
ואברהם יצחק ויעקב ושבטי
יה, נמצאת כל האלפא ביתא
שם, ורוח הקודש היתה מודיעה
לכהן איך יצרף האותיות

בְּאוֹרִים וְתַמִּים¹⁰⁶. וְאֵין נִשְׁאָלִין בְּאוֹרִים וְתַמִּים
לְכָל אָדָם אֱלֵא אוֹ לְמֶלֶךְ אוֹ וְלִבֵּית דֵּין הַגְּדוֹל אוֹ
וְלָמִי שֶׁהֶצִּיבוּ צָרִיךְ בּוֹ¹⁰⁷:

פרק שמיני

דיני יום הכיפורים

משנה א

יוֹם הַכְּפוּרִים אָסוּר¹⁰⁸ בְּאֲכִילָה וּבִשְׁתֵּיהֶן¹⁰⁹

הבולטות זו עם זו, עד שיבין משמעותן של הדברים: אלא למלך וכו'. דכתיב (במדבר כ"ז) ולפני
אלעזר הכהן יעמוד וגו', הוא, זה מלך. וכל בני ישראל אתו, מי שכל בני ישראל אתו לצאת
למלחמה. אחריו, זה משוח מלחמה [דהיינו] למי שצורך הצבור בו. וכל העדה, אלו סנהדרי גדולה:
ח א יום הכפורים אסור באכילה ובשתיה. אע"ג דבאכילה ושתיה ענוש כרת, משום דבעי

ביאורים והרחבות

קרבן שירצה), ומקריב חלק בראש, ומשמש בשמנה כלים (בגדים), ופטור על טומאת מקדש
וקדשיו, וכל עבודות יום הכפורים אינן כשרות אלא בו. וכולן נוהגות במרובה בגדים (כלומר
כהן גדול בזמן בית שני שלא היה שמן המשחה, אלא נתמנה על ידי לבישת ח' בגדים), חוץ מפר הבא
על כל המצוות (שלא היה מביא). וכולן נוהגות במשוח שעבר (כה"ג שירד מגדולתו) חוץ מפר
יום הכפורים ועשירית האיפה. וכולן אין נוהגות במשוח מלחמה, חוץ מחמשה דברים האמורין
בפרשה: לא פורע ולא פורם, ולא מטמא לקרוביו, ומצווה על הבתולה, ומוזהר על האלמנה,
ומחזיר את הרוצה, כדברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: אינו מחזיר.

106. גרסינן בגמרא (עג, א): תנו רבנן: כיצד שואלין? השואל פניו כלפי נשאל, והנשאל פניו
כלפי שכינה. השואל אומר: "ארדף אחרי הגדוד הזה?" והנשאל עונה: "כה אמר ה', עלה
והצלח". רבי יהודה אומר: אין צריך לומר "כה אמר ה'", אלא "עלה והצלח". אין שואלין בקול,
שנאמר "ושאל לו", ולא מהרהר בלבו, שנאמר "ושאל לו לפני ה'". אלא כדרך שאמרה חנה
בתפלתה, שנאמר "וחנה היא מדברת על לבה". אין שואלין שני דברים כאחד, ואם שאל אין
מחזירין אלא על אחד, ואין מחזירין לו אלא ראשון, שנאמר "היסגירוני בעלי קעילה בידו,
הירד שאול וגו' ויאמר ה' ירד". והא אמרת אין מחזירין אלא ראשון (ודוד נענה על שאלה שניה)?
דוד שאל שלא כסדר, והחזירו לו כסדר. וכיון שידע ששאל שלא כסדר, חזר ושאל כסדר,
שנאמר "היסגרוני בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול? ויאמר ה' יסגירו". ואם הוצרך הדבר
לשניים מחזירין לו שניים, שנאמר "וישאל דוד בה' לאמר ארדף אחרי הגדוד הזה, האשיגנו?",
"ויאמר ה' לו רדף, כי השג תשיג והצל תציל". ואף על פי שגזירת נביא חוזרת (כגון יונה הנביא),
גזירת אורים ותומים אינה חוזרת, שנאמר "במשפט האורים". למה נקרא שמן אורים ותומים?

אורים שמאירין את דבריהן, תומים שמשלימין את דבריהן.

107. בגמרא (עג, ב) למדין: מנא הני מילי? אמר רבי אבהו: דאמר קרא "ולפני אלעזר הכהן
יעמד ושאל לו במשפט האורים" וגו', הוא - זה מלך, וכל [בני] ישראל אתו - זה משוח
מלחמה, וכל העדה - זו סנהדרין.

108. בגמרא (עג, ב) שואלין: מדוע הלשון במשנה "אסור", הרי ענוש כרת הוא? והשיבו
שמשנתנו מדברת באוכל חצי שיעור, שאיסורו מדרבנן. וגם ריש לקיש הסובר שחצי שיעור

וּבְרִיחַיָּצָה וּבְסִיכָה של הגוף בשמן¹¹⁰ **וּבְנִעִילָת**
הַסַּנְדָּל¹¹¹ **וּבְתַשְׁמִישׁ הַמָּוֶטָה**¹¹². **וְהַמְלֶךְ**
וְהַפֶּלֶה כל שלוש יום הראשונים **וְיִחַצוּ אֶת**
פְּנֵיהֶם הואיל וצריכים להיות נאים, התירו להם

ר' עובדיה מברטנורא
למתני שאר ענויין דלית בהו
כרת, תנא אסור. והני ה' ענויין
כנגד ה' ענויין הכתובים בתורה,
דשבת שבתון דאמור אל
הכהנים, ושבת שבתון דאחרי
מות, ובעשור לחודש דחומש

הפקודים, ואך בעשור לחודש דאמור אל הכהנים, והיתה זאת לכם לחקת עולם דאחרי מות,
בכולהו כתיב תענו ועניתם. והני דמתניתין נמי חמשה ענויין נינהו, דשתיה ואכילה אחת הן: המלך.
צריך שיתראה נאה דכתיב (ישעיה ל"ג) מלך ביפיו תחזנה עיניך: והכלה. צריכה נוי כדי לחבבה על

ביאורים והרחבות

מותר מהתורה (רבי יוחנן אסר חצי שיעור מדאורייתא), יסבור שמשנתנו נקטה "אסור", כי מכל
מקום אסור לאכול אפילו חצי שיעור ביום הכיפורים - מדרבנן.

109. גרסינן בגמרא (עד, ב): תנו רבנן: "תענו את נפשתיכם", יכול ישב בחמה או בצנה כדי
שיצטער? תלמוד לומר "וכל מלאכה לא תעשו". מה מלאכה שב ואל תעשה, אף ענוי נפש
שב ואל תעשה. ואימא היכא דיתיב בשימשא וחיים ליה, לא נימא ליה קום טוב בטולא (היכן
שיושב בחמה וחם לו, לא נאמר קום שב בצל), יתיב בטולא וקריר ליה לא נימא ליה קום טוב
בשימשא (היכן שיושב בצל וקר לו לא נאמר לו קום שב בשמש)? דומיא דמלאכה (בדומה לאיסור
מלאכה) מה מלאכה לא חלקת בה, אף ענוי לא תחלוק בו.

עוד למדין (עו, א), הני חמשה ענויין כנגד מי? אמר רב חסדא: כנגד חמשה ענויין שבתורה,
"ובעשור לחודש השביעי הזה... ועניתם את נפשתיכם", "ואך בעשור לחודש השביעי הזה,
יום הכיפורים הוא... ועניתם את נפשתיכם", "שבת שבתון הוא לכם ועניתם את נפשתיכם",
"ושבת שבתון... ועניתם", "והיתה לכם לחוקת עולם בחודש השביעי, בעשור לחודש תענו
את נפשתיכם". הני חמשה הוו? ואנן שיתא תנן (אכילה, שתיה, רחיצה, סיכה, תשמיש המטה ונעילת
הסנדל)? שתיה בכלל אכילה היא, דאמר ריש לקיש מנין לשתיה שהיא בכלל אכילה, שנאמר:
"ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגןך תירשך ויצהרך", תירוש חמרא הוא, וקרי ליה ואכלת.

110. גרסינן בגמרא (עו, ב) רחיצה וסיכה מנא לן דאיקרי עינוי? דכתיב (דניאל י, ג): "לחם
חמדות לא אכלתי ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי". מאי לחם חמדות לא אכלתי?
אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת: אפילו נהמא דחיטי דכיתא לא אכל (אפילו לחם
של חיטים נקיות לא אכל). ומנא לן דחשיב כעינוי? דכתיב: "ויאמר אלי אל תירא דניאל, כי מן
היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך, ואני באתי
בדבריך". אשכחן סיכה (הקרויה עינוי), רחיצה מנא לן? אמר רב זוטרא ברבי טוביה: אמר קרא:
"ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". ואימא כשתיה? דומיא דשמן, מה שמן מאבראי, אף
מים מאבראי. והא תנא איפכא קא נסיב לה, דתנן: מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכפורים?
אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר שנאמר: "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו"? אלא
אמר רב אשי: רחיצה מגופיה דקרא שמיע ליה, דכתיב "וסוך לא סכתי".

עוד למדין בשם רבי יצחק שמניעת רחיצה הווי עינוי, דכתיב "מים קרים על נפש עיפה"
(משלי כה, כה. משמע שעיף פירושו זה שלא רחץ).

111. בגמרא (עו, א) למדין, שמניעת נעילת הסנדל הווי עינוי, דאמר רב נחמן בר יצחק מהכא:
"מנעי רגלך מיחף וגרונוך מצמאה" (ירמיה ב, כה), מנעי עצמך מן החטא, כדי שלא יבא רגלך
לידי יחוף, מנעי לשונך מדברים בטלים, כדי שלא יבא גרונוך לידי צמאה.

112. בגמרא למדין שמניעת תשמיש הווי עינוי דכתיב (בראשית לא, ג): "אם תענה את בנותי

ר' עובדיה מברטנורא בעלה. וכל שלשים יום קרויה כלה: והחיה. יולדת: תנעול. מפני הצנה: דברי ר"א. אכלהו קאי, אמלך וכלה וחיה. והלכה כר"א: ב ככותבת. תמרה גסה. והיא פחות מכביצה. ואף ע"ג דכל שעורי אכילה בכזית, היינו משום דכתיב בהו אכילה, אבל הכא דלא כתיב אלא אשר לא תעונה, גמירי דבבציר מככותבת לא מיתבא דעתיה והוי מעונה. ומיהו קי"ל דחצי שעור אסור מן התורה אלא שאין חייבין כרת ולא לוקין אלא על כשיעור: כמלא לוגמיו. כל שאילו יסלקנו לצד

חכמים. והחיה - יולדת תוך שלושים יום אחר הלידה תנעול את הסנדל מפני שהצינה קשה לה, דברי רבי אליעזר¹¹³, והכמים אוסרין בכל אלה:

משנה ב

האוכל ביום הכיפורים אוכל ששיעורו ככותבת הגסה - תמרה גדולה¹¹⁴ כמוה וקגרעינתה - כדי נפח של תמר וגרעינו, והשותה מלא לגמיו - מלא חלל פיו¹¹⁵ - חיב כרת במזיד וחטאת בשוגג. וכל מיני האכלין מצטרפין לכפותבת. כל מיני המשקין מצטרפין למלא לגמיו. אבל האוכל פחות מכשיעור ושותה פחות מכשיעור אין מצטרפים יחד לשיעור חיוב¹¹⁶:

ביאורים והרחבות

ואם תקח נשים על בנותי. אם תענה - מתשמיש, ואם תקח - מצרות (שלא יוסיף להן צרות). 113. בגמרא (עח, ב) למדין שמשנתנו היא אליבא דרבי חנניא בן תרדיון, כדגרסינן: מתניתין מני? רבי חנניא בן תרדיון היא, דתניא: המלך והכלה לא ירחצו את פניהם, רבי חנניא בן תרדיון אומר משום רבי אליעזר: המלך והכלה ירחצו את פניהם. החיה לא תנעול את הסנדל, רבי חנניא בן תרדיון אומר משום רבי אליעזר: החיה תנעול את הסנדל. מאי טעמא? מלך משום דכתיב "מלך בפינו תחזינה עיניך". כלה מאי טעמא? כדי שלא תתגנה על בעלה. אמר ליה רב לרבי חייא: כלה עד כמה? אמר ליה כדתניא: אין מונעין תכשיטין מן הכלה כל שלשים יום. החיה תנעול את הסנדל - משום צינה, אמר שמואל: אם מחמת סכנת עקרב - מותר. 114. פירוש: אף על פי שבכל איסורי אכילה שבתורה שיעור החיוב הוא ב"כזית", שהוא קטן מכביצה, לענין יום הכיפורים חייבים בשיעור גדול יותר, שרק באכילת שיעור של ככותבת או יותר מתיישבת דעתו של האוכל. בגמרא (עט, ב) נחלקו בשיעור ככותבת, רב יהודה סובר שהוא יותר מכביצה, ורב זביד סובר שהוא פחות מכביצה. 115. בגמרא (פ, א) למדין: לא מלא לוגמיו ממש, אלא כל שאילו יסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו. לכן יש לתקן במשנה ולגרס "כמלא לוגמיו". עוד שואלין (פ, ב): מדוע באכילה קבעו שיעור אחיד לכולם "בככותבת", ואילו בשתיה קבעו שיעור לפי "כמלא לוגמיו" של כל אדם ואדם? והשיבו בשם אביי: קים להו לרבנן בככותבת דבהכי מיתבא דעתיה, בציר מהכי לא מיתבא (מוחק להכמים שבשיעור ככותבת מתיישבת דעתו של אדם, ובפחות מכן אין מתיישבת דעתו). בשתיה - בדידה מיתבא דעתיה, בדחבריה לא מיתבא דעתיה (לכן בשתיה קבעו לכל אחד ואחד שיעור כמלא לוגמיו שלו). 116. בגמרא (פא, א) למדין בשם רב חיסדא, שהלכה זו במשנה במחלוקת שנויה, ושיטת רבי יהושע היא. שכן שנינו במעילה: כלל אמר רבי יהושע: כל שטומאתו ושיעורו שווה (כגון שני חצאי זתים משני מתים, או משתי נבלות) מצטרף. טומאתו ולא שיעורו (כגון שרץ ונבלה ששניהן טומאת ערב אבל אין שיעורן שווה לטמא, שזה בכזית וזה בכעדשה), שיעורו ולא טומאתו (כגון מת ונבלה ששניהם בכזית ואולם זה טומאת שבעה וזה טומאת ערב), לא טומאתו ולא שיעורו, אין

ר' עובדיה מברטנורא

אחד יהיה אותו הצד בולט ונראה נקרא מלא לוגמיו. ושעור זה באדם בינוני הוא פחות מרביעית: ג אינו חייב אלא חטאת אחד. דמחד קרא נפקי אכילה ושתייה וחד שמא הוא: אכל ועשה מלאכה. מתרי קראי נפקי ותרי שמות נינהו: ד אין מענין אותם. אין חייבין למנוע מהן מאכל: מחנכין אותן. לשעות. היה רגיל לאכול בארבע שעות מאכילין אותו בחמש או בשש כפי כח הבן: קודם לשנה. שנה אחת קודם לפרקו, אם התינוק חולה ותש כחו ואינו יכול לסבול: וקודם לשתים. או שתי שנים קודם פרקו אם התינוק בריא. ופרקו הוי התינוקת בת י"ב שנה ויום אחד שאין דרכה להביא סימנים עד זמן זה ואז היא בת עונשין. ופרקו של

משנה ג

מי שאכל ושתה ביום הכיפורים בהעלם אחד, שלא ידע שיום הכיפורים היום, או שלא ידע שאסור לאכול ולשתות ביום הכיפורים - אינו חייב אלא חטאת אחת, כי שתיה בכלל אכילה, ונמצא שעבר על איסור אחד¹¹⁷. אבל אם אכל ועשה מלאכה ביום הכיפורים, אפילו בהעלם אחד - חייב שתי חטאות כי שני איסורים הם, מלאכה ואכילה. אם אכל אכלין שאינן ראויין לאכילה, ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה, ושתה ציר - מוהל היוצא מדגים מלוחים או מריס - רוטב של דגים כבושים, שהם מלוחים - פטור מכרת או מלהביא קרבן חטאת, וחייב מכת מרדות מדרבנן:

משנה ד

התינוקות הקטנים, אין מענין אותן ביום הכיפורים - אין חייבין למנוע מהן מאכל, אכל מחנכין אותם להתענות כמה שעות ביום הכיפורים שהוא לפני השנה הסמוכה לפירקו, אם הילד חלש ותש כח, ואינו יכול לסבול העינוי ולפני שנתים הסמוכות לפירקו אם הוא בריא, בשביל שיהיו רגילין במצות¹¹⁸:

ביאורים והרחבות

מצטרפין. רב נחמן אמר: אפילו תימא רבנו, עד כאן לא קא אמרי רבנן התם, אלא לענין טומאה, דשם טומאה חד היא, אבל הכא (צירוף אכילה ושתייה) משום יתובי דעתא הוא, והאי לא מיתבא דעתיה. וכן אמר ריש לקיש: במחלוקת שנויה ורבי יהושע היא, דתנן: כלל אמר רבי יהושע כו'. ורבי יוחנן אמר: אפילו תימא רבנו, עד כאן לא קאמרי רבנן התם, אלא לענין טומאה, אבל הכא משום יתובי דעתיה הוא והאי לא קא מיתבא דעתיה.

117. בגמרא (פא, א) שואלין: מדוע התורה לא כתבה במפורש את האיסור של אכילה ושתייה ביום הכיפורים? והשיבו: משום שלא אפשר, כי אם יכתב "לא יאכל ביום הכיפורים", הרי אכילה היא בכזית, וביום הכיפורים האיסור הוא בככותבת! אם יכתב "לא תעונה" - קום אכול משמע! דהיינו יובן ההפך, שצריך לאכול! אם יכתב "השמר פן לא תעונה" - ריבוי לאוין הם, ונחשוב ששלושה איסורין יש כאן!

118. בגמרא (פב, א) אמר רב הונא: בן שמונה ובן תשע מחנכין אותו לשעות, בן עשר ובן אחת עשרה משלימין מדרבנן, בן שנים עשרה משלים מדאורייתא בתינוקות. ורב נחמן אמר: בן תשע, בן עשר, מחנכין אותו לשעות, בן אחת עשרה בן שנים עשרה, משלימין מדרבנן, בן שלש עשרה משלים מדאורייתא בתינוק. ורבי יוחנן אמר: השלמה דרבנן ליכא, בן עשר בן אחת עשרה, מחנכין אותו לשעות, בן שנים עשרה משלים מדאורייתא.

משנה ה

עֲבָרָה - אשה הרה שְׁהָרִיחָה תבשיל, ונתאוותה לאכול - מֵאֲכִילִין אוֹתָהּ מהתבשיל עַד שֶׁתִּשֵּׁב נִפְשָׁה ותתיישב עליה דעתה¹¹⁹.

חֹלָה - מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי בְּקִיאִין - רופאים מומחים. וְאִם אֵין שָׁם בְּקִיאִין - מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּי עֲצָמוֹ, עַד שֶׁיֵּאמַר דִּי אכלתי, ואינני מסוכן יותר¹²⁰:

משנה ו

מִי שֶׁאֶחָזוּ בְּלִמּוּס - חולי הבא מחמת רעבון - מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ אֶפְלוּ דְבָרִים טְמָאִים עַד שֶׁיֵּאָרוּ עֵינָיו שיתרפא¹²¹.

מִי שֶׁנִּשְׁכַּח כְּלָב שׁוֹטָה - אֵין מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ מִחֲצַר כְּבֵד - מִיִּתְרַת הכבד שָׁלוֹ - של הכלב, שאף על פי שנהגו העם להשתמש ברפואה זו, אין

ר' עובדיה מברטנורא

תנוק הוי בן י"ג שנה ויום אחד וקודם זה אינו בר עונשין: ה עוברת שהריחה. העובר מריח ריח התבשיל והיא מתאוה לו, ואם אינה אוכלת שניהם מסוכנים: על פי בקיאים. רופאים מומחין באומנותן: אין שם בקיאים מאכילין אותו על פי עצמו. הכי מפרשה מתניתין בגמרא, במה דברים אמורים דסומכין על דברי בקיאים, בזמן שהחולה אומר איני צריך או שותק, אבל אמר צריך, אין שם בקיאים כלל, כלומר אין בקיאותן חשובה לכלום אבל מאכילין אותו ע"פ עצמו. ואף על פי שהבקיאים אומרים אינו צריך: ו בולמוס. חולי האוחז מחמת רעבון ומסוכן למות, וכשמראיתו חוזרת בידוע שנתרפא: כלב שוטה. רוח רעה שורה עליו. וסימנים שלו, פיו פתוח רירו נוטף אזניו סרוחות וזנבו מונחת לו בין ירכותיו ומחלך על צדי רשות הרבים, ויש אומרים אף נובה ואין קולו נשמע: אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו. ואע"פ שנהגו הרופאים ברפואה זו

ביאורים והרחבות

119. גרסינן בגמרא (פג, א): תנו רבנן: עוברת שהריחה בשר קודש, או בשר חזיר, תוחבין לה כוש ברוטב ומניחין לה על פיה, אם נתיישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה רוטב עצמה, ואם נתיישבה דעתה מוטב, ואם לאו מאכילין אותה שומן עצמו, שאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים.

120. בגמרא (פג, א) למדין: חסורי מיחטרא והכי קתני (על פי דעת ר' ינאי בפירוש המשנה): במה דברים אמורים (שמאכילין אותו על פי בקיאים)? דאמר "לא צריך אני", אבל אמר "צריך אני", (אם) אין שם בקיאים תרי (שני בקיאים), אלא (רק בקיא) חד דאמר לא צריך, מאכילין אותו על פי עצמו (אך אם החולה אומר 'צריך' ושני בקיאים אומרים 'לא צריך' - לא מאכילים אותו). מר בר רב אשי אמר: כל היכא דאמר "צריך אני", אפילו איכא מאה דאמרי "לא צריך", לדידיה שמעינן, שנאמר: "לב יודע מרת נפשו" (ולפי דבריו, פירוש המשנה "אין שם בקיאים", כלומר שלא מתחשבים בדעתם כלל, שאפילו הם מאה והוא אחד, כיוון שהוא אומר שצריך יאכל, ש"לב יודע מרת נפשו").

121. בגמרא (פג, א) למדין: תנו רבנן: מניין היו יודעין שהאירו עיניו? משיבחיין בין טוב לרע. אמר אביי: ובטעמא. תנו רבנן: מי שאחזו בולמוס, מאכילין אותו הקל הקל (מתחילין באיסורין קלים): טבל ונבלה, מאכילין אותו נבלה (טבל יש בו מיתה בידי שמים ונבלה בלא תעשה בלבד), טבל ושביעית, שביעית (שביעית בעשה), טבל ותרומה - תנאי היא, דתניא: מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה, בן תימא אומר: תרומה ולא טבל.